

BRIEVEN UIT WONDERLAND.

Beste Vriend!

Woe vin je dat landschap, waarvan ik je hiernevens een kiekje zend? Ik wed, dat je in geen tienden raadt, waar die foto genomen is. Want 't is een foto, en niet maar een teekening naar een fantasie van den een of anderen schilder! 't Is een landschap, dat op aarde bestaat.

Neen, een tropisch landschap is 't niet. Dat denk je, omdat je de boomen en planten niet kent, en je weet natuurlijk wel, dat in de warme landen planten groeien, die we hier niet hebben. Maar zoo ver weg behoef je niet te zoeken; bovendien zul je dat monsterachtige beest, dat daar met zijn vele pooten voortsluip in de wildernis, in de tropische landen niet ontmoeten.

Je begint nu te denken aan een voorwereldlijk dier? Voorwereldlijke dieren, zoogenaamde dan altijd, kun je te zien krijgen, maar — in stukken en brokken, in geraamte! Ja toch, er staat te Petersburg een opgezette mammoth, maar dat is ook, naar ik meen, het eenige dier uit de voorwereld, dat met huid en haar gevonden is! En dan is het natuurlijk nog de vraag, of die mammoth wel een voorwereldlijk dier is, en of deze reuzen-olifant niet nog tegelijk met zijn kleinere broertjes, de nog levende Indische en Afrikaansche olifanten, in de wouden heeft gedwaald eenige eeuwen geleden. Van de eigenlijke zoogenaamde voorwereldlijke dieren hebben we niets over dan losse beenderen, en als je op een plaat er een voorstelling van ziet, dan heeft de geleerde, die het teekende, het heele dier zich voorgesteld naar de beenderen, die hij had. Neen, een voorwereldlijk dier is het niet, en bovendien, voorwereldlijke landschappen kun je toch niet fotografeeren!

Inderdaad, mijn foto kan je in de war brengen, en dat heb ik er ook mee bedoeld. Kijk nog maar even naar die ballonnetjes; 't lijken wel elektrische gloeilichtjes. En gloeilicht bij vreemdsoortige gewassen en wonderlijk gevormde beesten, dat past toch al heel slecht bij elkaar.

Laat me je maar zeggen, dat mijn foto genomen is bij jou in de buurt! Toen ik op je heide mijn groote wandelingen deed, heb ik menigmaal in dat landschap vertoefd. Maar als ze nu jou mee hadden willen fotografeeren, dan had de plaat wel tien en twintig maal zoo groot moeten wezen. Jij kunt met je grooten teen het heele landschap wel haast bedekken, zoo'n reus ben je. Want... onze foto is genomen onder het microscoop, en stelt voor — een moswoud.

Ja, een moswoud! Maak de mosplantjes een paar honderd maal zoo groot, dan worden het boomen; dan worden de kevertjes, die er in wandelen, groote gepantserde monsters, met schilden zóó hard en zóó dik, dat je er met geen zwaard doorheen kunt hakken; dan lijken de kleine dauwdruppels, die op de blaadjes liggen of aan de takken hangen, gloeilampen, die het woud verlichten. 't Is maar net, hoe groot je de dingen ziet. Als je het Haagsche Bosch een paar honderd maal verkleint, dan lijkt het een plekje mos, en de vijvers worden een paar druppeltjes water in een kleine uitholling; de wandelaars worden dan microscopische wezentjes.

Ik wil vandaag niet met je over verschillende mossoorten spreken: 't is wel aardig, ze te kunnen onderscheiden, maar ik wil je veel liever raden: leer de mossen eens kennen. 't Is nu nog de geschikte tijd, zoolang de winter niet komt. De groote boomen hebben hun bladeren laten vallen, en de bodem in het woud is bruin van al het blad; groen zie je niet meer, als je naar boven kijkt. Doch het groen is niet weg; het lijkt wel of het mos zooveel te beter gaat groeien, nu de boomen het opgeven. Dat komt niet van de verminderde warmte, maar van de vermeerderde vochtigheid; mos houdt van vocht, het kan niet tieren als het droog is. Dan gaat het niet dood; mos gaat zoo gauw niet dood; maar het kwijnt en het komt niet verder. Maar zoodra het weer vochtig wordt in het najaar, dan krijgt het mos weer zijn beurt. Trek er maar eens op uit, je vindt het wel bij jou op de heide. En je vindt het ook wel in vochtige bosschen en op slootkanten. Waar je 't niet vindt? Op bouwlanden; die zijn te droog. En op weilanden zul je 't misschien vinden, maar daar noemt de boer het onkruid, en daar heeft hij ook gelijk in. Want het mos verhindert het groeien van het gras.

Ik heb het nu over bladmos. Er zijn ook korstmossen, zooals je wel ziet tegen de schors van boomen, en tegen oude schuren, en als je die goed bekijkt, is er ook wel wat moois aan op te merken, maar de mooierheid van de bladmos

valt je toch beter in het oog. Een heel sterk microscoop is er niet voor noodig; als je ze maar eerst hebt waargenomen, vind je ze met het bloote oog ook al mooi, en een gewone loupe doet je al heel wat van het eigenaardige mos zien.

Het mos behoort tot een heel andere plantenwereld dan ons koren of onze bloemen, onze aardappelen en onze boomen. Je kunt werkelijk zeggen, dat er twee plantenwerelden zijn, de eene, de gewone, die iedereen wel kent, de planten, die bloemen dragen. En de tweede, waartoe de varens, de mossen, de schimmels, de paardenstaarten behooren, en waaraan je nog nimmer een bloem hebt opgemerkt. Zonder bloem echter geen vrucht, en zonder vrucht geen zaad, en zonder zaad geen nieuwe plant, dat was de vaste regel. Daar men nu bij mossen en varens en dergelijke nimmer bloemen vond, vermoedde men in vroeger tijd, — toen men de natuur niet bestudeerde, maar er over filosofeerde — dat deze planten op een bedekte, verborgen wijze bloeiden, en daarom noemde men ze bedekt-bloeïenden, cryptogamen. Onze tijd is echter de tijd van onderzoek, van nauwkeurig waarnemen. Meer dan ooit vroeger heeft men in den laatsten tijd de natuur bekeken, en doorgesicht met het microscoop tot in haar diepste schuilhoeken. En zoo weet men thans ook, dat de mossen en de andere cryptogamen nimmer bloeien, niet openlijk en ook niet bedekt. Toch planten ze zich voort, en de wijze, waarop ze dit doen, verschilt niet zoo heel veel van die der overige planten.

Ga eens naar de hei, zoek eens een mooi stukje mos op en neem dat mee naar huis. Het kost wat moeite; je kunt wel gemakkelijk een stuk mos opnemen, maar als je dat thuis brengt, heb je er niet veel plezier van; het sterft te spoedig. Je moet een stuk mos opnemen met de zode, waar het op zit, en daartoe moet je een scherp mes of een goed plantenschopje gebruiken. Dat stuk mos zet je neer in een bakje thuis in een kamer, waar niet gestookt wordt, en je houdt het goed vochtig. Leg er een stuk glas over, natuurlijk niet op het mos, maar op vier stokjes, die je in den grond gestoken hebt, en wel zóó, dat het glas over het mos uitsteekt; dan valt er geen stof op, en dan blijft het mos den heelen winter mooi. Je ziet dan wel — op onze plaat zie je 't ook — overal op het mos stengeltjes opsteken met een knopje er bovenop. Er zijn ook bladmossen, wier knopjes geen stengeltjes hebben; dan zijn ze moeilijk te vinden, maar die met de lange stengeltjes vind je toch gauw. Die knopjes bevatten de toekomstige planten. Boven op sommige knoppen schijnt een soort peperhuisje of slaapmutsje te zitten; dat ligt er los op; bij andere knoppen, die nog niet zoo ver zijn, zit het vast en vormt met wat er onder zit een soort van fleschje. Bij het groeien scheurt door het uitzetten van den knop het bovenste deel er af en vormt dat mutsje. Als je het er af neemt, heb je een knopje, dat van boven open is, maar gesloten wordt door een rij en soms een dubbele rij tanden. Is de knop rijp, dan buigen de tanden open en er springen een hoop uiterst fijne, onzichtbare korreltjes uit, die sporen heeten en die zich met den wind ver kunnen verspreiden. Waar ze neerkomen op vochtige grond, zie je eerst fijne draadjes ontstaan, die als een soort vilt den grond bedekken, en na eenigen tijd ontstaan daaruit nieuwe mosplanten. Die knoppen zijn dus zooveel als de bloemen, en ze zijn bestoven ook, door een soort stuifmeel, dat uit andere organen van het mos is gekomen. En waar hier geen bijen zijn, die aan de bestuiving meehelpen, heeft de Schepper gezorgd, dat er een ander middel is om de spermatozoiden naar de knopjes te brengen, waar ze de sporen kunnen bevruchten. Die dingetjes werken zich vooruit in het water, en dat ze juist de knopjes bereiken, komt omdat de knopjes een zoete vloeistof afgeven in het water, waardoor ze gelokt worden.

Zie, dat is een stukje onderzoek van de laatste jaren, waar nog heel wat over geschreven zou kunnen worden. Voor ons is het genoeg, te weten, dat het mos zich voortplant door sporen, en dat de naam sporeplanten dus beter is dan de naam cryptogamen.

Bekijk nu de mosstengeltjes en de mosblaadjes eens, liefst door een goede planten-loupe. De stengeltjes zijn geheel met blaadjes bekleed, anders dan bij de andere planten. Je ziet een groote verscheidenheid, en als je er wat studie van maakt, zul je al gauw eenige mossoorten onderscheiden. Plaats dan de verschillende soorten afzonderlijk voor je venster, en je krijgt een heel aardigen wintertuin.

Het is eigenaardig, dat mossen en andere sporeplanten zoo klein zijn; alleen in Australië vindt men boomvarens, maar Australië is toch een beetje vreemde wereld, wat dieren en planten betreft. De overblijfselen van planten, die men verstaend in de steenkolen gevonden heeft, schijnen er op te wijzen, dat in vroeger tijden alleen sporeplanten op aarde

hebben bestaan. Men vindt in de steenkolen althans nimmer overblijfselen van bloemenplanten.

Maar weet je nu ook, dat het mos nuttig is? Kijk, als je oude boeken over de natuur leest, dan wordt er altijd gewezen op het nut van dieren en planten, voor den mensch natuurlijk. En dan wist men b.v. met de prachtige giraffe geen raad, want op zijn schuinen rug kun je niet rijden en voor den ploeg kun je hem ook niet spannen! Tegenwoordig kijken we meer naar de bloemen en planten en dieren om huns zelfs wil, om de schoonheid te bewonderen, en de wijsheid te zien, waarmee de Schepper Zijn rijke wereld geschapen heeft. Intusschen mogen we ook wel eens kijken, waarvóór Hij Zijn schepselen gebruikt. En dan blijkt ons, dat de mossen op vele plaatsen de voorloopers zijn van den grooten plantengroei. Zij weten voedsel te vinden, waar een andere plant van honger zou omkomen. Neem eens de korstmossen op een ouden muur of op een steenrots. Wat is daar nu te halen! Maar de mossen vinden wel iets om van te leven. En het tweede geslacht der mossen leeft op het eerste, het derde op het tweede, zoodat er in den loop der jaren een laag vergaen mos op de rots te liggen komt, dat door de volgende planten als voedsel wordt gebruikt, zoodat de rots een plantenkleed kan dragen.

Zoo doen de bladmossen ook. Ik liep daar bij jou op de hei eens in een vochtig gedeelte, waar het mos ook in den zomer frisch groen was, en waar het wel een dm. hoog groeide. Als je daar gaat graven, dan vind je onder het mos een dikke laag zwarten modder, overschot van de vroegere mosgeslachten. En als je nu den ploeg neemt en dien zwarten grond werkt door het witte zand, dat er onder ligt, dan krijg je een goeden bouwgrond, mits — het overtollige water afvloeien kan. Dat gaat daar bij jou niet gemakkelijk, maar waar dat kan, daar heeft men al heel wat dorren grond tot vruchtbaar land zien worden, louter door het mos. En waar het water niet weg kan, daar verandert die mosmodder in den loop der tijden in veen, en in later eeuwen maakt men dat veen tot turf, en men warmt zich bij de planten, die wij nu bewonderen.

In de hoop, dat ik je belangstelling voor het mos heb gewekt of vermeerderd, als steeds

Je vriend A. L.

FAKKELDRAGERS.

Bisschop Adelbold.

Van de ruim vijftig bisschoppen, die over Utrecht geregeerd hebben, is Adelbold een van de meest algemeen bekende. Vanzelf was het karakter dezer kerkvorsten niet weinig dubbelzinnig, naardien zij een ambt bekleedden, dat hun ongelijksoortige plichten oplegde. — Als wereldlijke vorsten van het Sticht droegen zij het zwaard en den helm, — als geestelijke opzieners hunner diocese, (bisschoppelijk gebied,) droegen zij kromstaf en mijter, en eerder grepen zij naar den helm dan naar den mijter, liever hanteerden zij het zwaard dan den kromstaf.

Onder den om zijn geleerdheid zoo befaamden bisschop van Luik, Nother genaamd, ontving Adelbold zijn opleiding. Zijn naam duidt aan, dat hij uit een Friesch geslacht stamde, en te Lobach, dat toenmaals een brandpunt van geestelijke beschaving was, onderscheidde hij zich in zijn betrekking als scholaster reeds vroegtijdig door buitengewone geestesgaven; daar kwam hij met veel geleerde mannen van zijn tijd in aanraking, en op hun aanbeveling schijnt Keizer Hendrik II hem als rijkskanselier te hebben aangesteld.

In 1010, het jaar, dat de Noormannen nogmaals de stad Utrecht in brand staken, werd de bisschopsstoel vacant, en de keizer, die zich zelden of ooit stoorde aan het electierecht (verkiezingsrecht) der kathedraalkapittelen, gaf den ledigen zetel eenvoudig weg aan dengene uit zijn omgeving, dien hij het meest bruikbaar achtte voor zijn staatkundige plannen.

Langen tijd waren de Rijnstrekten het tooneel geweest van een beruchten strijd tusschen graaf Wichman, een edelman van vorstelijk geslacht en van Nederlandsche afkomst, en een zekeren Balderik. Deze graaf Wichman

stichtte op den Ettenschen heuvel, van welks top men zoo'n schoon vergezicht heeft, een abdij, waarvan zijn dochter de eerste abdis was; dit gesticht stond onder bijzondere bescherming van den Duitschen keizer en was een toevlucht voor adellijke jonkvrouwen, terwijl de abdis erkend werd als rijksgroute van het Deutsche rijk. Op bevel des keizers mengde Adelbold zich in den vermelden strijd, en evenzeer ondernam hij op hoog bevel den bekenden krijgstoct tegen Dirk III, die in 1015 den 'tol bij Dordrecht stichtte.

Dirk III wilde voor zijn boeren zorgen en aan zijn onderdanen een nieuw middel van bestaan verzekeren voor de toekomst, en had Adelbold de kaart van het land beter gekend, hij zou anders zijn te werk gegaan, en den keizer niet in het harnas gejaagd hebben tegen Dirk. Nu handelde hij, hoewel korrek, toch kortzichtig, want overal zouden de grensleemannen zich onafhankelijk maken, van Dirk en zijn schrandere gewelddaad dagteekent dan ook de overvleugeling van oostelijk Nederland door westelijk Nederland en de verplaatsing der welvaart-beweging van den Rijn, den IJsel en de Lauwers naar het IJ en de monden van Maas en Schelde.

Een derden tocht ondernam Adelbold tegen de roofzieke naburen in Brabant, die twistten over de erfopvolging in Teisterbant.

Op de rijksvergadering, (magnus synodus,) die keizer Hendrik te Nijmegen in den burch hield na een schitterende viering van het Paaschfeest, behandelde Adelbold belangrijke staats- en kerzaken. In de kerkelijke inrichting was er een krachtige hand noodig om alles te leiden en te reorganiseeren, waar 't gevaar liep in de war te raken, want het was een heel regeeringstelsel. Onder den bisschop stond het domkapittel, een corporatie, die, volgens traditioneel recht, de kern der hiërarchie (priesterheerschappij) uitmaakte.

In Willebrords dagen waren veertig kanunniken aan St. Maarten's kapittel verbonden. Negen bezaten de waardigheid van priester, tien die van diaken, tien die van subdiaken en negen die van acolyth. (Scholier, die in het klerikaat zekeren rang bereikt had). Ook had zoo'n kapittel nog honoraire leden, die geen verplichtingen hadden en geen andere rechten, dan dat zij in de kapittelbanken van het koor hun stallus of zitplaats innamen. Onder die honoraire leden werden soms keizers geteld. De aanzienlijkste prelaat van het kollege was de proost, die het bestuur had over de goederen, waaruit de prebenden (inkomsten) van de kapittelleden voortkwamen.

Hij had de eer in het koor der domkerk naast den bisschop te zitten en bij alle processien achter dezen te wandelen of aan zijn zijde. Op den proost volgde de deken in rang en plaats; deze oefende de zielezorg uit over de kapittelleden en had de bevoegdheid om van alle geloovigen in het gansche bisdom de biecht te hooren en hun de verschillende boeten op te leggen. Hoe had men 's Heeren woord vergeten: „Wie onder u de meeste zal willen zijn, die zij uw aller dienaar!"

Een hoogst belangrijke prelatuur was de waardigheid van den scholaster. Ten eerste fungeerde hij als cantor (voorzanger) bij den koordienst en moest als zoodanig de roosters opmaken der personen, die de koorplichten waarnamen, en opgeven, wat er gezongen zou worden; vervolgens was hij de secretaris der kapittelvergaderingen; ook was hij, hoewel zelf geen leeraar, de verzorger van de kapittelschool, stelde den rector aan en gaf de noodige boeken aan de scholieren; hij weigerde of verleende toegang aan de knapen, die het onderwijs der domschool wenschten te genieten. Ten slotte nam hij de eindexamens af en werden de geslaagden door hem van langer schoolgaan ontheven. Onder des scholasters toezicht mochten de jongere leden op Paschen en andere feestdagen dramatische voorstellingen geven. Indien het noodig was, kon hij de leerlingen met stok of roede tuchtigen, maar zwaarder straf mocht hij op eigen gezag niet opleggen. Krachtens zijn ambt was hij schoolopziener over veel scholen, buiten het bisdom; nieuwe scholen